
Max Blecher

FÉNYES ODÚ

A fülkében kissé meleg volt, így kinyitottam az ablakot. Ómódi vasúti kocsi volt, különálló fülkéekkel, mindegyiknek saját ajtaja, két padja, és az egyik az én gutierem*. Komor téli nap volt, köd szitált a rétekre, a munkára fogott állatok, a vágány közelében lévő lovak és tehenek kilélegzések az esőbe vattapára-göngyöleget eregettek, melyeket a nedvesség azonnal magába is szippantott.

Sok-sok év után most újra vonattal utazhattam. Az állomásoknál felszálló utasok be-benyitottak fülkémbé, ám aztán meghökölve magyarázkodtak társaiknak.

– Beteg fekszik odabent... rokkant...

Csak most döbbszemtem rá, hogy ténylegesen beteg vagyok, hogy az egészséges emberek eleven, hétköznapi világán kívül rekedtem. Berckben alig-alig tűnt fel ez a különbség, elég volt egy másik beteget szállító lovas kocsival összefutni vagy egyszerűen csak látni a többi kinyújtózott étkező beteget, máris létrejött bizonyos erkölcsi egyensúly, mely mélységes nyugalommal töltötte el a betegeket, békével és közönnyel.

*„A gutier olyan találmány, amely a beteg emberből egészségest csinál. Egyesíti magában az ágy, a lovas kocsi és a láb funkcióit. A gutier négy nagy gumikeréssel és a test méreteinek pontosan megfelelő kerettel rendelkező kocsi, ebben nyugszik a beteg, a keret és a kerekek között erős rugók találhatók, amelyek csökkentik az út egyenetlenségei okozta rázkódást.

A pénztelen betegek szanatóriumaiban, ahol a szobák közösek, a betegek pedig szokványos ágyban fekszenek, a gutiért kizárólag tengerparti séták alkalmával használják. Bizonyos szállókban és magánvillákban azonban a beteg mindig a gutierben van. Benne alszik, eszik, ezzel megy sétálni.

A kocsikerekek irányításával a beteg minden irányba elforgathatja járművét a szobában. Láttam olyan betegeket, akik ily módon »mentek« könyvért egészen a könyvespolcig, vagy éppenséggel egyedül sétálgattak a folyosón.

Ha a betegnek vásárolnia kell valamit a városban, tüstént telefonál egy közeli szanatóriumba, ahonnan egy már gyógyult beteg vagy egy lábadozó érkezik, aki a városban a gutiért tolni fogja.” (Max Blecher: *Mi az a gutier?*)

Párizshoz közeledve behatoltunk a külső kerületekbe, a vonat pedig olyanira megközelítette a füstös színű épületeket, hogy megpillanthattam például egy éppen szendvicset majszoló, taknyos iskolásgyereket, vagy a mosónőket, aztán egy ablakban csendesen álldogáló, nyugodtan pipázgató öregget, egy-egy utcában a szájában cigarettát lógató, ráérősen pedálozó triciklis futárt, aki házhoz szállította az árukat, de némely ablakok zárva maradtak, csipkefüggönykéik mintha elhagyatott helyiségeket őrizgettek volna... katagott a vonat... ezek az először és utoljára látott csukott ablakok izgattak, és furdalták leginkább az oldalamat... csak elsuhanóban láttam őket... a vonat minden egyes ablaka rezgett, és hirtelen elképzelttem a csukott ablakok mögött zajló csöndes, hétköznapi életet...

A párizsi állomáson pár órát időznöm kellett a mentők érkezéséig, a váróterem óriási kristályablakai egy hallra néztek. Én azonban a zsúfolt helyiség közepén, a nagy üvegeknek háttal feküdtem, mindnyájunknak úgy tűnt, hogy ravatalnál vagyunk, a jelenlévők pedig részvétnyilvánítás céljával érkeztek oda, annyi különbséggel csak, hogy ezek az emberek cigarettázgattak, és engem, a ravatalon fekvőt cukorkával kínálgattak, de magam is jól elpipázgattam.

Teljesen elképedtem, amikor tükör segítségével megpillantottam a hátamnál zajló történéseket. Szájtáti, bámulászgató tömeg tapadt fakó orral az üvegablakra. Legelől a gyerekek, utánuk következtek a magasabb személyek, azon túl pedig a kiváltságos langaléták, lépcsőzetesen elhelyezkedő fejek sora meredt e terembeli „betegre”, akinek kórságáról, koráról és esete súlyosságáról találgattak, pusmorászgattak.

Mindeközben a hallban folytatódott az utasok jövés-menése, csomagokkal teli hordárkocsik gurultak, a peron felől rövid mozdonyfüttyök és pöffenések hangja érkezett, az éppen alattunk elhaladó zakatoló vonatok megremegtették a padlózatot, a messzeségben felhangzó mennydörgések mintha egy föld alatti sírban letek volna meg végső nyugodalmukat.

Végre aztán megérkezett az engem hotelba szállító mentőautó is.

Jól emlékszem erre a nyitott mentőautó-ablakból zajló, Párizst átszelő éjjeli utazásra, az elsuhanó fényekkel és varázslatos helyszínekkel teli bódult ájulatra, melynek képeit keserűséggel, sajnálkozással vettem számba, hiszen csupán csak áthaladok rajtuk, aztán máris belevesznek a szemerkélő esőbe és a tiltott város utcáin pislákolva visszaverődő rózsaszín fénybe. Orrlikaimat elárasztotta a Párizsra olyigen jellemző benzines avarillat, felidézte bennem a város félreeső negyedeiben tett sétálgatásaim hangulatát, de pár évvel korábbi örömet is, amit afölött éreztem, hogy egyszerűen

csak megpihenhetek egy központtól távol eső sugárút melletti padon, figyelemmel követhetem egy elsárgult, szélkergette platánlevél nedves járda fölötti vesszőfutását, és hogy fejemet a pad támlájára támasztott könyökömbre hajtva, elvarázsolva, naivan, szinte bódult öntudatlanságban magamban elmormolhatom: Párizsban vagyok... Párizsban... Párizsban...

Mennyi év lelkes várakozása, hány átvirrasztott éjszaka egyesült e sóhajban, és mindet ugyanaz az ábránd táplálta... „ha majd Párizsban leszek”... akár egy fülbe ragadt rendkívüli dallam, mely az álomba merülést megakadályozza, és amely a lakhelyemül szolgáló vidéki kisváros közepén, ablaktalan lakoszobám mennyezetéről alálógó izzójának fényében lehetővé tette, hogy megalkossak egy saját, titkos szigetet, egy elevenen ragyogó magánvárost, mégpedig provinciális kisvárosom áporodott légkörének, illetve a benne tekergőző sáros utcák komorságának ölelésében.

De most már ismertem a várost teljes valóságosságában, fényben úszó utcáit, különös akváriumokhoz hasonló, szikrázóan színes ragyogásban pompázó kirakatait, melyekben Csipkerózsika-álomba merült, sápadt próbababák pazar reklámruháin ott függött a nosztalgikus „SOLD” táblácska, persze az ár piros betűs megjelölésével egyetemben.

Tényleg, álmaim Párizsa volt ez a város, ám volt benne valami az én régi provinciális bánataimból is, és az ezekhez pontosan hasonló, vigasztalanul gyászos őszi napokból, megtoldva néhány originál bánattal, a banántól roskadozó kocsikat tolva teli torokból kiabáló emberek melankóliájával, és az utcán megjelenő éneklő, harmonikázó „művészekével”, akik szerették volna, ha daluk refrénje népszerűvé válik, ezért a körben állóknak a „művészek” kottás és dalszöveges papírlapokat osztogattak, hogy azokon kövessék a dalt.

– Az oldal tetejétől számítva a harmadik versszak, kezdünk!

És a komor, szomorú Párizsban felhangzott a rövideket lélegző harmonika, társult hozzá pár jó szándékú, rekedtes hang, melankóliával teli vagabundus dalok:

Ce n'est pas une fille des rues c'est ma régulière...**, máskor pedig burkolt trágárságok:

Je l'ai vue nue

Plue que nue...***

** Ő nem utcalány, hanem a feleségem.

*** Láttam meztelenül, sőt, annál is többet.

De hát ez Párizs... és én éppen Párizsban voltam... az utcán sült krumplit vásároltam, hogy felmelegedjem, este pedig, csúcsidőben megálltam a metrókijáratoknál, figyeltem a vakondokként föld alá ki- és beáramló fáradt tisztviselőket, akiknek szigorú, halotthalvány arca, akár a hamuszínű dagasztott tészta. Így álldogáltam krumplirágcsálva, az embereket pont olyan csendesesen békés csodálkozással vizsgálgattam, ahogyan az a világ legnagyobb városában a világ végéről megérkező vidékihez illik.

– Na, jössz? – szólított meg egy túlsminkelt, karcsú leány, miközben meglengette előttem olcsó, hóvirágillatú sálját.

A régi és súlyos bársonysötétítővel felszerelt hotelszobában már hajnalban felvert a föld mélyéből jövő metródübörgés, mivel pedig képtelen voltam visszaaludni, fel is keltem, villanyt gyűjtöttem, az otthonról magammal hozott szeszlámpás főzőn kávét készítettem, aztán felöltöztem, és elindultam a városba.

– Te vagy a legszorgalmasabb lakóm – közölte velem a tulajdonosnő, aki minden lakóját ismerte, mivel csak pár szobája volt. – Ha ily korán látlak lefelé lépkedni a lépcsőn, mindig azt hiszem, biztosan Fontainebleau-ba mész kirándulni, mert én csakis akkor kelek fel ennyire korán, amikor vejemmel meg lányommal egy-egy nyári napon odamegyünk...

Mivel pedig a nevem sokszor elfelejtette, a házmesternőnek azt mondta, hogy „a minden reggel kirándulni járó úr” szobájába menjen rendet rakni...

...A mentőautó pedig végigvitt a tömérdek emléket és nosztalgiát tartalmazó lerakatok között, a gépjármű minden egyes túlkölése, minden egyes kiáltás és minden egyes fény közvetlen és titkos jelet küldött a szív távirdájába, rettenetesen régvolt és messzi világokból üzent nekem.

A betegség miatt az az érzésem támadt, hogy valahogy a világot magát jelentő események, mozgások, zajok és fények alkotta keverék szélére szorultam.

Ez az érzés teljességgel hatalmába kerített, amikor villanyváltás után magamra maradtam a sötét hotelszobában, és amikor az utcára néző ablak felé tekintve, éppen átellenben, a szemben lévő ház enyémmel azonos emeletén megpillantottam két sétálgató urat egy kivilágított szobában, melynek falait mindenhol festmények borították, egyikük idősebb, ősz barkóval, bajusszal, szürke öltönyben, a másik pedig vékonypénzű barna ember, fekete öltönyben, akinek mélyen ülő szemcseit sötét ráncok keretezték. Remekül rájuk láttam, legkisebb mozdulataikat is követni tudtam: az idősebbik néha megmegállt egy-egy festmény előtt, leemelte, és az ifjabbiknak szóló magyarázó szöveget keze apró mozdulataival kísérte, majd a képet visszaakasztotta.

Vajon mit mondott a fiatalembernek? És vajon mit ábrázoltak a képek, kik voltak ezek az urak? Íme, mennyi rengeteg dolog, melyet már sose fogok megtudni. A világon lévő festmények közül soknak témája örökre rejtve marad előttem, ahogy az események is nyomtalanul felszívódtak a levegő tapinthatatlan anyagában, semmiféle visszhang, semmiféle ismeret se jut el hozzám belőlük. Így folyt minden körülöttem, az emberek festményeket forgatgattak, róluk eszmecsereztek, nekem viszont fogalmam se volt, kik azok az emberek, mit ábrázolnak a festmények, és hogy szemlélés közben a személyek miféle magyarázatot fűznek hozzájuk.

Ez a gondolat annyira meggyökeresedett bennem, és annyira elidegenített a többi embertől, hogy a látványt követően sok idő elteltével is csak úgy felvillant előttem az a párizsi szoba a benne sétáló két úrral egyetemben, mindez pedig általában nagy figyelemmel követett beszélgetések alatt, melyekben még részt is vettem, vagy éppenséggel egy számomra súlyos esemény közepette, mire aztán felvetődött bennem a kérdés:

– Miféle idegen festmények ezek, és mik ezek a hozzájuk fűzött érthetetlen magyarázatok?

Ez a zavar napról napra, minden egyes újabb tárgy látványával csak nőtt, mígnem aztán tartósan eluralkodott rajtam valami öntudatlanságféle, valamiféle bódulat, melyben már örökre elmerülök...

Svájcba másnap estére érkeztem meg, Párizsból hajnalban futottunk ki, fülkém ajtajára a jó szándékú kalauz „Foglalt” feliratú táblácskát helyezett, ahogy csak az országgyűlési képviselőknek szokta, csupán ennyit tehetett értem, amikor pedig egy-egy állomáson hosszabb ideig vesztegeltünk, sietett szendviccsel, banánnal kedveskedni, egész fiatalságának féltékenysége, esetlensége megnyilvánult ezen igyekezetében.

A határnál neki is magamra kellett hagynia, fülkém ajtajához lépve „jó utat” kívánt, majd némi habozással hozzátette:

– És jó egészséget, gyermekem – de amint kimondta, feje búbjáig elpirult. Azt hiszem, egykorúak voltunk.

Az állomáson, ahol át kellett tegyenek a siklóra, már hóesés fogadott. Szállításomra a siklóhoz külön erre a célra szolgáló kocsit kapcsoltak, óriási ajtajai akár a teherszállító vagonokéi, ám bent padok álltak, középen pedig szabad tér, hogy beférjen a betegek hordágya.

Nyilvánvalóan ugyanezzel a kocsival fuvarozták a halottakat is, egyiküket nemrég szállíthatták, mivel a padon még ott volt feltehetően a virágcsokrokból lehullott néhány levél, a földön pedig fenyő, illetve a család gyertyagyújtása nyomán lecsöppent cefagyúcsseppek.

A tulajdonképpeni emelkedő előtt még áthaladtunk néhány elhagyatott mellékvágányon, aztán rövid füttyjelzéssel megtorpantunk a világvégi raktárak között, ahol egy gyenge fényű égő pislákol bele a sötétségbe, megvilágítva a fehérén táncoló hópelyheket, melyek aztán leszálltak a raktár előtti emelvényen felhalmozott ládákra és hordókra. Réges-régóta jól ismertem már ezeket az elhagyatott helyeket, hasonlítottak szülővárosom szívszagató helyeire, ahova a vasúti vágány mellett haladva, téli estéken sétálgatva jutottam, nevezetesen az áruraktárakhoz, ahol ugyanez a csönd honolt ugyanebben a kietlenségben, és ugyanezek a szítálva örvénylő hópelyhek szálldestak ugyanennek a halovány izzónak a fényében.

A kaptatón semmit se láttam, a vagonajtók be voltak zárva, ám amint Leysinbe érkeve leemeltek és áttettek az engem szanatóriumba vivő mentőautóba, hirtelen megpillantottam a hegy lábánál elterülő hatalmas völgyet, a milliányi szikrázó fényforrást, a valódi csillagképektől semmiben sem különböző, a lenti sötétségben ragyogó földi eget. A völgybeli és hegyi falukonstellációk olyanok voltak, mint az olcsó díszekkel telezsúfolt karácsonyfán változatosan ragyogó fények. Amint tudómet teleszívtam levegővel, úgy éreztem, súlytalanná válok, a patyolattisztaságú, hideg, élesen metsző, kristálytisza és könnyen belelegezhető elem mintha számomra eddig ismeretlen, selymesebb, finomabb és áttetszőbb, légnemű anyagként vett volna körül.

– Ím, újjászülettem – kiáltottam fel lelkendezve.

Amikor aztán már a szanatóriumi nővér meg is mosdatott, tiszta ruhát adott rám, és kámforillatú, friss ágynemű közé fektetett, hát tényleg újra világra jöttem, egy kámforos alkohollal fertőtlenített, tisztább világra.

A szanatórium és tisztasága meghosszabbítódott a levegőben.

Másnap, testem hideg vízzel való átdörzsölése után, kinyíltak az ajtók, és ágyamat kitolták a teraszra, ahol feltárult előttem a távolba vesző Rhone-völgy, a napsütésben higanyosan ragyogó folyó pedig az öt két oldalról ölelő hegláncok között tekergőzött. A katlanokban falvakat, házakat láttam, de még az állatokat és az embereket is jól ki tudtam venni az áttetsző levegőben, figyelemmel követtem tevékenységüket. A völgy szélén ezüstös zuhatag szakadt alá, lentebb pedig két gerincet hajtúként ívelt át egy aprócska híd, melyen a miniatúr, fekete elektromos vonatok úgy haladtak át, mint a hosszukban elnyúlva előrearszoló hernyók, aztán eltűntek a hegyoldalban tátongó alagútban.

Leysinben, a klinikám alatti faluban egymást követték a szanatóriumok fehér meg rózsaszín teraszai, rajtuk pedig a napsütésben fekvő meztelen

csontbetegek, a tüdősök viszont szobáik teraszán elhúzott függönyökkel reggelente végezték kúráikat, az egymás mellett felsorakozó rengeteg apró elem a távolból nézve lépdarabnak tűnt.

Az alpesi lila akácokon az olvadozó hó cseppjei csillogtak, a klinika melletti erdő fenyőfái között állandósult ködgomolyok fehérlettek. Mégse volt hideg, így a betegek ruha nélkül sütkéreztek a napon, még meg is izzadtak, fejükön hatalmas szalmakalapot viseltek. Majdnem mindannyian egészen lebarapultak.

– Hány óra, kérem? – kérdezte egy nővér.

Mire az egyik beteg, aki több rézcsőből álló, kihúzható, hosszú teleszkóp-jával a völgyet vizsgálta, közölte, hogy „10 óra 30 perc”, de már folytatta is tovább a szemlélődést. Ezt az angol férfit később magam is megismertem, látcsöve olyan erős volt, hogy az egyik völgybeli épületen, mely minden bizonnyal a falu iskolája lehetett, könnyedén kivette a homlokzatra szerelt óra számlapját, így tudta megmondani tehát a pontos időt.

És valóban, rendkívüli egy látcső volt az övé, melyet végül még én is használhattam bizonyos célokra. Amikor az ember kinyitotta, megpillantotta a „Constant Demoisin, Opticien du Roy” feliratot, melyet kalligrafikus betűkkel véstek a belső részbe a növényi díszítés és dátum mellé, 1753, azt hiszem, ez állt rajta mélyen a rézbe vájva. Amikor használat után lettem, a ki- és becsavarástól ujjaimhoz egyfajta csípős, kissé dohos, állott sajtra emlékeztető szag tapadt, mint régen, amikor gyerekként fiókban kotorászgatva az ott talált réztárgyakat végigtapogattam, egy-egy rossz ajtókilincset és függönykarikát, amit aztán el is tulajdonítottam tervezett bűvészkísérleteim számára, melyeknek leírásával egy elem vetődött kis kézikönyvben találkoztam... Így kerültem a teleszkóp révén többévi távol-ságra az előttem álló völgytől és a rám jelen időben sütő naptól is.

A falu főutcája a lakhelyemül szolgáló klinika előtt haladt el, de azért jócskán lent a völgyben, így teraszomról, ahol ragyogó lepedőkkel fedett ágyamon fekvé napozgattam, láthattam a macskaköves utcán elhaladó miniatűr járókelőket. Éppen a szanatóriummal szemben volt egy csatornanyílás, amire óriási kőtömböt gurítottak, tekintetem mindig megpihent rajta. Olyan volt, mint összetett mondat végén a pont, néztem, nézelődtem a völgy irányába, az utcát, a fenyőket, majd visszatértem a kőhöz, pont, aztán mindent kezdtem előlről. Még az is előfordult, hogy olvasás után könyvemet összecsuksva ugyancsak lenéztem a kőre, és: „pont” – állapította meg a kő. Olvasmányaim természetes lezárása volt ez, és idővel minden egyes cselekedetemé is. Néha a kő rendkívül fontos szerephez jutott. Például az orvos

heti vizitére várva megfogadtam, hogy ha valaha meggyógyulok, elsétálok egészen a kőig, ráülök pár pillanatra, hogy teljességében felfogjam, mit jelent újra járni, és hogy most már csak tőlem függ, megérintem-e ezt az oly sokáig csak távolról, kétségbeesetten szemlélt követ. „Vajon mikor jön el az a nap? Mikor?”, tünődtem magamban, miközben sóvárogva meredtem a kőre. „Mikor használhatom lábamat arra, hogy odamenve megérinthessem?” Így vált számomra a kő a gyógyulás szimbólumává, ami túlmutat a gyógyulás valóságosságának egyszerű jelén, ha pedig valaki megkérdezte volna, vajon mihez is kezdek magammal a napon, amikor újra járok, hogy esetleg hazamegyek-e, vagy talán Párizsba, habozás nélkül, villámgyorsan így feleltem volna: „Elmegyek megérinteni a követ.”

Nos hát, bár kezelésem nem változtattak semmit, és azt is hittem, sokáig fogok még mozdulatlanul ágyban feküdni, igaz, gipsztelenül, mégis, végtelen elképedésemre, nyílt sebem ellenére is, orvosom azt ajánlotta, lassacskán lássak neki a sétálgatásnak, így esett aztán, hogy a követ jóval hamarabb megérinthettem, mint azt én korábban lehetségesnek véltem.

A napon, amikor aztán sétálgatásaim során végre elérkezhettem a kőhöz, kimondhatatlanul fáradt voltam, mivel nagy erőfeszítembe került odáig eljutni, az ágyamból nézve rövidnek tűnt út pedig a valóságban éppen elég hosszú volt, főleg a házak mögött megbúvó kanyarulatok és az ugyancsak általuk elpalástolt tekervényesség következtében.

A kő megérintésének pillanatában már épp hogy csak tartottam magamat, lenti helyemről dölyfös tekintetet próbáltam lövellni a klinika és saját teraszom felé, ám csak fáradtra sikeredett.

Azon a napon a fáradtság számlájára írtam, hogy semmiféle rendkívüli érzés se kerített hatalmába, amikor végre ott lehettem a kőnél, melynél annyi szenvedélyes ábrándozásomban már láttam magamat. A rá következő napokban sem változott semmi, hervatag léggör vett körül, minden hétköznapian szürke volt, hozzászoktam a járás tényéhez, a levegőből pedig nem tudtam kiszivattyúzni a belőlem hiányzó lelkesedést. Egy kimerült, már teljességgel használhatatlan akkumulátorhoz hasonlóan az én nagy vágyakozásom szenvedélyessége is lelohadt, belső világom éppen olyan hamuszürkén fakó és visszhangtalan volt, mint a lábam alatti aszfalt. Ez újra csak azt bizonyította, amit már tudtam, mégpedig, hogy sose szabad várnom semmire se. A teljes valóság rendelkezésemre áll, de csak azzal a feltétellel, hogy mély vágyakozásomat azonnal ki is oltom, tervek nélkül, illúziók nélkül.